

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო
gabunia.otari1@gmail.com

სემიტური *gmr* ფუძე-ძირის შესაძლო კავშირისათვის ქართველურ "ღმერთ" და "გმირ" ფუძეებთან

წინამდებარე სტატიაში მიმოვიხილავთ სემიტური *gmr* ფუძე-ძირის შესაძლო მიმართებას ქართველურ ენებში წარმოდგენილ სიტყვებთან: ღმერთი და გმირი. ნაშრომში მოცემულია სემიტურ ენებში, *gmr* ფუძე-ძირისაგან ნაწარმოებ სიტყვათა მნიშვნელობები და მათი შესაბამისი კონტექსტები. კონტექსტური, ფონეტიკური და სემანტიკური მოცემულობის გათვალისწინებით განხილულია სიტყვათა შესაძლო ეტიმოლოგიის ერთი ვერსია.

თავიდანვე დავაფიქსირებთ, რომ ჩვენი აზრით "ღმერთი" და "გმირი" ერთი ფუძიდან უნდა მომდინარეობდეს, რადგანაც ორივე მათგანი აღნიშნავს ვიღაც ისეთს, რომლის ძალმოსილებაც გაცილებით აღემატება ზოგადადამიანურს. ბუნებრივია ამ საერთო ფუძის სემანტიკური ჩაშლა შემდგომი პროცესების შედეგია.

მკითხველისთვის ცნობილია, რომ ქართულ ენაში ღიად დგას "ღმერთისა" და "გმირის" ეტიმოლოგიის საკითხი. სწორედ ამ ღიაობამ გაგვაბედვინა, არსებული მასალის გათვალისწინებით ჩაგვეტარებინა მცირე გამოკვლევა.

მივყვეთ თანმიმდევრობით და უპირველესად განვიხილოთ, თუ რა მოსაზრებები არსებობს ქართულ მეცნიერებაში "ღმერთის" ეტიმოლოგიასთან დაკავშირებით.

ქართველური

სარჯველაძე-ფეინრიხის ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში სიტყვის ეტიმოლოგიური სურათი ერთობ მწირია. აქ წარმოდგენილია შეპირისპირება "ღმერთ-" ფუძისა მეგრულ "ღორონთ-" და ლაზურ "ღორმთ"-თან. უფრო კონკრეტულად, ლექსიკონი შემდეგ ინფორმაციას გვაწვდის:

ღმერთ- (<*ღმართ-უმლაუტის შედეგად) ძირს შეესატყვისება მეგრული ღორონთ-, ლაზური ღორმთ- და სვანური ღერმეთ/ღერბეთ (<*ღმართ-; ე ანაპტიქსური ხმოვანია). არ არის გამორიცხული სიტყვის ქართულიდან სესხება.

მეგრულისა და ლაზურისათვის კი ამოსავალია საერთოზანური *ღმორთ-. მეგრულსა და ლაზურში მოხდა მ - რ > რ - მ მეტათეზისი; პირველ მარცვალში განვითარდა ხმოვანი, რომლის ტემბრი მომდევნო მარცვლის ხმოვნით არის შეპირობებული; მეგრულში მთანთ ასიმილაციის შედეგად. (Fähnrich, Sarjveladze 2000: 512-3).

ყველა ქართული ენის მასალა შეაპირისპირა როზენმა (Rosen 1845:33); კლიმოვმა საერთოქართველური ფუზე-ენისათვის აღადგინა *ღერმათ (ӘСКЯ, 202) და *ღრმათ- (Klimov 1998, 234). ნ.მარი აღადგენდა *ღარმათ- ფორმას (Mapp 1911, 110). ჰ. ფენრიხის აზრით, ამ ძირს შეიძლება დავუკავშიროთ, ხატის ენაში დადასტურებული საღმურთობა/საღამურთობა¹ ფუძეები (Fähnrich 1998). იგულისხმება ფშავში დადასტურებული დღესასწაული საღამურთობა, რომლის დასახელებაც უნდა ეყრდნობოდეს *ღამორთ (ან ღარომთ) ფუძეებს. სიტყვა "ღმერთისათვის" იგი ამოსავლად მიიჩნევს ფორმებს: "ღმერთ-, ღმურთ-, ღამურთ-" (Fähnrich 1998 Vgl. F/S/ S/ 396).

კლიმოვის (Klimov 1998, 234) აზრით იგი საერთოქართველური ძირია. ქართულ ფორმას ახასიათებს მეტათეზისი. იგი ეთანხმება ნ. მარის ფუძის შემდეგნაირად დაყოფას *ღრმ-ეთ-. არადამაჯერებლად

¹ ალ. ოჩიაურის ჩანაწერებით ირკვევა, რომ ფშავში გავრცელებული დღესასწაულის მართებული დასახელებაა "საღმურთობა" და არა "საღამურთობა". იგი მოდიოდა ამაღლების შემდეგ. იმართებოდა ფერხული და მღეროდნენ საგმირო სიმღერებს, რომელიც ხატებთან იყო დაკავშირებული. იხ. ოჩიაური ალ. ქართული ხალხური დღესასწაულები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში. მეცნიერება. თბ. 1991 გვ. 26-28

მიიჩნევს ფუძის სპარსულ წარმომავლობას "აკურამაზდიდან" (ორმუზდ) (cf. Beiträge 28). ქართულ მეგრული ფუძეები შეუდარებია ცაგარელს (MЭ II, 34).

ეტიმოლოგიის გარკვევაში ვერ გვეხმარება ვერც თოფურია-ქალდანის სვანური ლექსიკონი (თოფურია, ქალდანი 2000: 1783-84): "ღერბეთ (-იმ \ ღერთაჲ შ, ღერთაჲლ) ბზ., ღერმეთ (ღერთემ, ღერთაჲლ ზს., ღერთაშ, ღერთაჲლ ლშხ.), ღერბეთ (-აჲლ \ ღერთაჲლ) ლნტ. -- ღმერთი" (შდრ. ჩუხუა 20)

სამწუხაროდ ბაქარ გიგინეიშვილის ეტიმოლოგიური ლექსიკონი დაუმთავრებელია. ქართველური კუთხიდან კი სხვა მასალა ჩვენთვის უცნობია.

რაც შეეხება სიტყვა **გმირს** მის ეტიმოლოგიაზე გაცილებით ნაკლები ცნობა გაგვაჩნია და შეიძლება ითქვას საკითხი აქაც ღიაა. გმირის შესახებ ცნობა დაცულია ქალდანის ლექსიკონში: სვანურში გგმრ (-იმ, -არ) ბქ., გმირ (-აჲლ ლნტ., -აჲლ ლშხ.) -- გმირი. გადატ. -- ძლიერი, ღონიერი. ეჯგუწარ ლასუჲ გუწამი, ერე სამ გგმრარდ სგა უწნდ გარ ანჯიდხ (ბქ. 257) -- ისეთი მძიმე იყო, რომ სამმა ძლიერმა (ვაჟკაცმა) ძლივს შემოიტანა. სი ჩუ ხი გმირ (ლნტ.) -- შენ კი ხარ გმირი (თოფურია, ქალდანი 2000 : 388).

სემიტური

ახლა კი განვიხილოთ სემიტურ ენაში დაფიქსირებული **gmr** ფუძე-ძირის საკითხი.

აქადურ ენაში **gmr** ფუძე-ძირი შეესატყვისება ზმნა *gamāru(m)*-ს და ნაწარმოებ ფორმებს *gamru*, *gamrūtu*, *gimirtu*, *gimrat*, *gimirti*, *gimratu*, *gimru* და ა.შ.¹

gamāru(m) როგორც არსებითი სახელი : "სისრულე, აბსოლუტური სისრულე". ხოლო *gamāru(m)* როგორც ზმნა :

¹ იხ. *gamāru(m)* შემდეგ ლექსიკონებში: CAD G(V) 24 etc ; CDA 88 etc ; ტატიშვილი 20 ; AHZ I 276 ; GOA 118 etc ასევე *gmr*-ს ფორმები CAD G(V) *gamru* - whole, complete, full, finished გვ. 37; *gamrūtu* - totality გვ. 39 ; *gimirtu*, *gimrat*, *gimirti* - totality, whole; main force (of an army); *gimratu* - totality (*gi-im-ra-tum* = MIN = pu-uḫ-ru (CT 18 21 Rm. 354:7)); *gimru* -1. totality, all; 2 universe გვ. 75-77

"გასრულება რაიმეს"; "სრულყოფა"; "ბოლოში მიყვანა - განადგურება" (CAD G(V) 24 etc).

თვალსაჩინოებისთვის განვიხილოთ მაგალითები:

ša imitta u šumēla gam-rat - "ის, რომელიც (ღვთაება იშთარი) მარჯვნივ და მარცხნით სუფევს (სიტყ. გარემოიცავს (სრულად))" CT 25 15 ii 7 (SB list of gods);¹

RN ... *ga-me-er kišād Puratti* - RN, "ის ვინც, სრულად განავრცო ძალმოსილება ევფრატის სანაპირო(ებ)ზე" (RA 33 49:7 cf. *kišād Purattim ig-mu-ur-ma* Syria 32 8 iv (jahdunlim)).

ga-mir emūqī gašrāti - (შამაში) აბსოლუტურ/სრულ ძალთა ძლევამოსილება (IR 29 i 14 (Šamši-Adad V; cd. Craig ABRT 1 29:4 და ასევე UR.MAḪ *ga-me-ir emūqī Gilg. VI 51*)²;

ga-mir šuluhī - "(მარდუქი) სრულად (აღმსრულებელი) შულუხუსი (საკულტო წესები)" (VAS 1 37:7).

kullat mātāti gu-um-mu-ra-ta (შენ) სრულიად ქვეყნიერების მომცველო (?)(KAR 32:28 (SB rel.); ajū arku ša ana šamē ēlū ajū rapšu ša KI-tim u₂-gam-me-ru - "ვინ არის მაღალი/გრძელი ზეცას ასაწვდენად, ვინ არის ფართო/განიერი ქვეყნიერების (სრულად) მოცვისთვის/მოსაცველად ? (KAR 96 r. 34).

გელბს ასეთი ფორმაც აქვს დაფიქსირებული ძველაქადურში *gamīrum* - "სრული, სრულყოფილი" (GOA 118 etc) .

ასევე სიტყვით გამოხატულია აბსოლუტურობა - მთელი ქვეყნიერება, მთელი სამყარო.

bēl gim-ri - (ენლილი) მეუფე (მთელი) ქვეყნიერების, (Hinke Kudurru i 2 (NB); *tupšar gim-ri* (ნაბუ) მწერალი (მთელი) ქვეყნიერების

¹ me.ri il₂.la.mu ki.a. ba.e.til : *tal-lak-tum* ša-qu-tum er-še-tu₂ gam-rat - my lofty stride encompasses the earth/nether world (ASKT p.128:61f.);

² nir gaba.til : *e-til ir-ta ga-mir* he is noble, proud (lit. full-chested) 4R 25 iii 46f. *ana ga-mir abāri umāšī umaššil* he made my strength like that of one who possesses full power (Bab. 7 pl. 12 r. 19 (Ludlul III));

(BBSt. No. 34:18 (SB); *la pāliḥ šar gim-ri* - (ის ვინც) არ ეთაყვანება მეფეს სამყაროსას/ქვეყნიერების (Winckler Sammlung 2 1:32 (Sar.));¹

და ბოლოს აღსანიშნავია *gamīrutu* - ზეადმატებული ძალმოსილება: მაგ. *ga-mi-ru-tam li-e-pu-uš* "სრულყოფილად/ზეადმატებულად (ზეადმატებული ძალმოსილების მქონედ) დაე იქმნას იგი" (LKA 35 r.6(lit.); *rubû [ga]-me-ru-tu ippuš* - "პრინცი აბსოლუტურ (ძალმოსილებას) იქმნს" (Boissie Choix 1 45:9 (SB ext.)).

ša tūb libbika lūpuš u dabāb [pī]ka lu-ug-mu-ur "რაიც საამო გულისა შენისა (იყოს) ვქნა მე და ჩვილი (სიტყ. საუბარი) პირისა შენისა მოვსპო მე (სიტყ. გავასრულო) (YOS 2 68:17 (OB let.)). ;

šumma LU₂ ... napšāte ig-mu-ur "უკეთუ კაცმა სიცოცხლე (სხვისი) მოსპო (სიტყ. გაასრულა)" KAV 2 ii 16 (Ass. Code B § 2);

šarru rabūtešu ina kakki i-gam-mar "მეფე დიდებულებს მისსა საჭურველით გაანადგურებს/მოსპობს/მოსხრავს" CT 39 29:30 (SB Alu) და ა.შ.

როგორც ვხედავთ აქადურ ენაში *gmr* ფუძე დაკავშირებულია "სისრულესთან, გასრულებასთან, სრულყოფილებასთან, ერთიანობასთან, სამყაროულ მთლიანობასთან" და ა.შ. თუმცა სიტყვას ასევე გააჩნია უარყოფითი გაგებაც. "რაიმეს გასრულება, ბოლოში მიყვანა" შესაძლოა დაკავშირებული იყოს "რაიმეს სრულ დანგრევა-განადგურებასთან" ანუ სიტყვა სემანტიკურად თუ შეიძლება ითქვას პოლარულია და მისი მეშვეობით შეგვიძლია როგორც დადებითი ისე უარყოფითი ასპექტების აღნიშვნა.²

¹ *ilat kal gim-ri* (VAS 1 78 r. 22 (Esarh.)); [mut[te'ir kullat gim-ri - he who direct the entire universre (PECT 6 pl. 2 K.8664:5 (SB rel.)).

² უფრო ფართოდ თუ შევხედავთ ამ საკითხს შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ სიტყვის ბუნება გარკვეულ კავშირშია ღვთაებრივ ბუნებასთან. როგორც *gmr* ფუძე გამოხატავს აბსოლუტურად დადებითსა და უარყოფითს, ისე ღვთაებრივი ძალმოსილება შეიძლება იყოს სრულად დადებითი ან სრულად უარყოფითი (სადამსჯელო).

სხვა სემიტური ენები

ახლა კი თვალი გადავავლოთ *gmr* ფუძეს სხვა სემიტურ ენებში.

სირიულ არამეულში (Syrian Aramaic არამეული ენის სირიულ დიალექტში) დაფიქსირებულია ܓܡܪ *gmr* ძირი შემდეგ ფორმებში: პირველი, *gmar* - "სრულყოფა, გასრულება, გასრულყოფილება". მეორე *gmīrā* - "სრულყოფილი, სრული, დასრულებული" (Sokoloff 2009 : 240 etc).

ებრაულში ܓܡܪ *gmr* ძირი ასევე "გასრულებასთან, შესრულებასთან; სრულყოფასთან" არის დაკავშირებული (მაგ. ფს. 57:3 შდრ. ფს. 138:8)¹ და მას ასევე გააჩნია უარყოფითი "განადგურების" მნიშვნელობა (მკვლევართა ნაწილი რიგ კონტექსტში "შურისძიებადაც" თარგმნის სიტყვას) (Clines 1995 : ii 365).

მანდაურ ენაში² კი *gmr* ძირი ამ სახით შემორჩენილი არა გვაქვს, თუმც არის *gama* და *gamriiil* რომელთა კავშირი *gmr* ფუძე-ძირთან საეჭვოა.³ **gama** აღნიშნავს "გასაჭირს, საწუხარს" ხოლო **gamriiil** - ანგელოზს, მფარველს (DC 40 (angel-list) an angel. (Drower 1963 : 76).

უგარიტული ენა *gmr* ფუძე-ძირს გვთავაზობს მისგან ნაწარმოებ შემდეგ ერთეულებს (*gmrd, gmr(h)d, gmrn, gmrš, gmrt, mgmr, tgm, ygm*) [del olmo Lete, Sanmartín 2003 : 301-2) თავად *gmr* არს.სახელი (მამრ.) აღნიშნავს შემდეგს "რჩეული მეზობლი, მეომარი, გმირი".⁴

¹ ასევე იხ. Dahood M. - The root *GMR* in the Psalms, TS 14 (1953) 595-597

² მანდაურული რელიგიისა (მონოთეისტური და გნოსტიკური რელიგია) და საზოგადოების ენა. მასზე საუბრობს ირანის მოსახლეობის ძალზედ მცირე ნაწილი. წარმოადგენს არემული ენის განშტოებას და ნასაზრდოებია სპარსული გავლენით. მიეკუთვნება სამხრეთ-აღმოსავლურ არამეულ შტოს.

³ ჩვენი მწირი ცოდნის გამო მანდაურ ენაში, გადაჭრით ვერ ვამტკიცებთ მათ შორის რაიმე კავშირს. აქ გამოვდივართ სემიტურ ენათა ზოგადი კანონებიდან.

⁴ შდრ. ებრ. *gmr*, HaLOT 197f.; Akk, *gāmiru* AHW 278f., CAD G 34 ; არაბული *gammara* Lane 452sf; ეთიოპ. *gamara* CDG 194f. შდრ. Dahood ThS 14 1953 595ff. უგარიტულში ფუძე ასევე გვხვდება საკუთარ სახელებში: *gmrt* (GrOndahl PRU 77, 128) PN: a) 4.277:7; b) bn PN: 4.63 I 10; 4.368: 19; 4.377:18.; გმრ-ს საგანთა და ცხოველთა სახელებთან მიკუთვნების თაობაზე იხ. Sasson RSP 1 404; Van Zijl Baal 267f., 346f .

სხვა სემიტურ ენებში რაიმე არსებითს *gmr* ძირთან დაკავშირებით ვერ მივაგენით¹. თუმცა ქვემოთ გთავაზობთ უგარიტულ ლიტერატურაში დაცულ საინტერესო ცნობებს.

დამატებითი ცნობები უგარიტული ლიტერატურიდან

აქ განვიხილავთ მონაცემებს კორპელის ნაშრომიდან (Korpel 19990) უგარიტულ ენაში დაფიქსირებულ ღვთაებათა შესატყვისების შესახებ.

უგარიტული სიტყვა *gmr* ტექსტებში ასევე გვხვდება "სრული განადგურების" დატვირთვითაც და ასახულია ღვთაებათა ეპითეტებში. კერძოდ, უგარიტული პანთეონის ერთ-ერთი მთავარი ღვთაება მოთუ (KTU 1.82:6), რომელიც გვევლინება სიკვდილის მეუფედ, ძირითადად უარყოფით ასპექტში აღიქმებოდა და ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ღვთაება ადამიანთა (ძირითადად სნეულთა) მოსხვლა-განადგურებას განაგებდა (KTU 1.6:V.24f).

უგარიტული მითოლოგიის გავრცელებული მოტივის მიხედვით, ბაალის (Ba'lu - ადადის პროტოტიპი) ზეობის ხანაში ადამიანები ძალზედ ჯანმრთელები გახდნენ, რის გამოც ღვთაება მოთუს შემოაკლდა საკვები, ამიტომაც იგი უჩივის ბაალს, რომ "მისი ყელი მოისაკლისებდა ადამიანებს, რომლებიც სამყაროს სიმრავლეს წარმოადგენდნენ" (KTU 1.6:II.17ff.). საბოლოოდ დაითანხმებს კიდევ მას ("როგორც ბატკანს ისე გახდის მას") და გაანადგურებს ადამიანთა გარკვეულ რაოდენობას.

იკონოგრაფიული თვალსაზრისით, მოთუს აქვს სკიპტრა, მაგრამ "სამართლიანობის სკიპტრის" მაგივრად ცალ ხელში უჭირავს ჟამიანობის (დანაკარგის) [tkl] ხოლო მეორეში ქვრივობის ატრიბუტები ['ulmn], სწორედ ამ გამანადგურებელი ძალის გამო, ღვთაება მოთუს

¹ დამატებითი ინფორმაციისთვის დავძენთ, რომ ბარვარის ახალ-არამეული დიალექტში *gmr* ძირი გასულია "თრიმვლა; მოკუმშვა, მოჭერა" მნიშვნელობებით. იხ. Khan G. The Neo-aramaic Dialect of Barwar V.1. (Handbook of Oriental Studies. The Near and Middle East. V.96) BRILLEIDEN. BOSTON. 2008 p. 1126

ეპითეტი იყო "გამანადგურებელი" [*gmr l'imm*]¹. ჟამიანობის დროს მიიჩნეოდა, რომ მოთუ მძლავრობდა ბაალზე.²

იმავე ლიტერატურაში *gmr* მეორე მნიშვნელობითაც გვხვდება, რაც არ უნდა გაგვიკვირდეს. ჩვენ უკვე ვახსენებთ *gmr*-ს სემანტიკის პოლარული ბუნება.

ბაალი (Ba'lu) უგარიტულ სტელებში ხშირად ასახულია როგორც ფეხზე მდგომარე მეომარი, რქოვანი ჩაფხუტით, ხმლით თეძოზე, მარჯვენა ხელში ზეადმართული სკიპტრით და მარცხენაში უჭირავს მომარჯვებული მეხი შუბის დაბოლოებით. რელიგიურ ლიტერატურაში კი ასევე გვხვდება შესაბამისი აღწერილობები. მას ხშირად უწოდებენ "მარდ მებრძოლს" [mhr] (KTU 1.10:I.11.) და "რჩეულ მეომარს, გმირს, საუკეთესო მებრძოლს" [gmr].³

ჩვენ ზევით ვნახეთ, რომ მოთუსაც უწოდებდნენ [gmr]-ს მხოლოდ უარყოფითი მნიშვნელობით (გამანადგურებელი *gmr l'imm*), ბაალთან მიმართებაში კი ეს სიტყვა დადებითი აქცენტით გვხვდება (ეპითეტში)⁴.

ძალზე საინტერესოა ისიც, რომ მართალია ჩვენ არ მოგვეპოვება იაჰვეს არანაირი გამოსახულება, თუმცა ძველი აღთქმა მას ასევე აღწერს ძლიერ, გამბედავ მეომრად (მსგავსად ბაალისა) . ჩვენ ვიცით, რომ იაჰვეც აღჭურვილია მუზარადით, აბჯრით, მშვილდით, ისრებით და ისიც ატარებს ეტლსა და ცხენებს⁵ და რაც მთავარია, მასაც უწოდებენ მეომარს [yš mlhmh/wt]⁶ და გმირს [gbwr]¹ .

¹ KTU 1.6:VI.6 Cf. M. Dijkstra, J.C. de Moor, "Problematical Passages in the Legend of Aqhātu," *UF* 7 (1975) 214; *ARTU*, 96, n.468. ; იხ. ასევე Korpel *op.cit.* 350

² ყოველივე ამის შესახებ შეგიძლიათ იხ. Korpel M.C.A., *A Rift in the Clouds, Ugaritic and Hebrew Descriptions of the Divine* (UBL 8) Ugaritic-Verlag. Münster 1990 გვ. 306 - 307 ; ასევე შენ. 699 ; თქმულება მოთუსა და ბაალის დაპირისპირების შესახებ გვ. 504.

³ ბაალის სახელთან/ტიტულთან დაკავშირებით "(რჩეული) მებრძოლი" : *hwt gmr hd* - "სიტყვა (რჩეული) მებრძოლისა" იხ. Coopers RSP 3 444f. DN, 1.2. I 46.

⁴ Korpel M.C.A., *A Rift in the Clouds, Ugaritic and Hebrew Descriptions of the Divine* (UBL 8) Ugaritic-Verlag. Münster 1990 გვ. 497; Dietrich M., Loretz O., *Ring und Laufen als Sport in Ugarit.* *UF* 19 (1987) 21.

⁵ Korpel : 507 (იხ. 3.5.1.2) ;

⁶ Korpel : 544

უგარიტულ ტექსტებში ასევე დაფიქსირებულია შემდეგი ეპითეტი (*gmr hd*) ღვთაება ჰადუს მიმართ, რომელიც ღვთაება ბაალის ალტერნატიული სახელია (Rahmouni 2008: 147-149).

xxx]šm_ . hwt . *gmr* [.] *hd* . (. . .)

"(...) ისმინე სიტყვა(ნი) გამანადგურებელი(?) ჰადუსი" (KTU² 1.2:I:46)²

თუმცა ზოგიერთი მკვლევარი მონაკვეთს თარგმნის შემდეგნაირად "შურისმაძიებელი ჰადუ", "რჩეული მებრძოლი ჰადუ"³. *gmr* ძირი ხშირად გვხვდება ღვთაება Haddu-ს თეოფორულ სახელებში და მას ყოველთვის მსგავსი სემანტიკა გააჩნია.⁴

malku=šarru

აღსანიშნავია, რომ აქადურ სინონიმთა კორპუსში (**malku = šarru**)⁵ დაფიქსირებულია *gmr* ფუძე: *gāmiru* = [ā]biku, šargānu* (Malku I 49 rr): სადაც šargānu აღნიშნავს "ძღვევამოსილს, გულადს" (CAD XVI Š : 61; სინონიმებია *šar-ga-nu, dan-dan-nu, ur-na-tum, kiš-šu = dan-nu* Malku I 33 ff.)⁶, რაც სემანტიკურად ახლოა უგარიტულ-ებრაულ *gmr* სთან "ღვთაებები, როგორც მეომრები, მებრძოლი". რაც შეეხება [ā]biku-ს მისი მნიშვნელობა უცნობია

¹ რიცხ. 21:14

² Rahmouni A. (trans. J.N. Ford) Divine Epithets in the Ugaritic Alphabetic Texts (Handbook of Oriental Studies. The Near and Middle East. V.93) BRILLEIDEN. BOSTON. 2008 გვ. 147-149

³ Rahmouni 2008: 147 შენ. 3

⁴ იხ. *ga-mi-rad-du* PTU, 128; Sivan (1984), 220. ასევე Smith, UBC I, 313-314 = DULAT, 301.

⁵ Hruša Iv. Die akkadische Synonymenliste malku = šarru. Eine Tetedition mit übersetzung und Kommentar. AOAT 50. 2010

⁶ ასევე დაფიქსირებულია შემდეგი მონაცემი თუმცა იგი, ამ შემთხვევაში, ნაკლებად გვანტერესებს: *surummu = erri/errū gamerti* - "შიგნეული, ნაწლავებია(?)" (Malku V 14 r.); ასევე იხ. JAOS 83 (1963) 425 : 49

ლექსიკონებში, თუმცა ლოგიკურად ისიც იმავე სემანტიკას უნდა ატარებდეს¹.

დასკვნა

საერთო ჯამში, ჩამოთვლილი მონაცემები გვარწმუნებს, რომ შესაძლოა სემიტურ *gmr* ფუძე-ძირს ნამდვილად ჰქონდეს კავშირი ქართულ "ღმერთ" და "გმირ" ფუძეებთან.

როგორც ცნობილია, ქართულში "ღმერთის" დარად, ღიად დგას სიტყვა "გმირის" ეტიმოლოგიის საკითხიც. ბაქარ გიგინეიშვილი თავის ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში აღნიშნავს, რომ ქართულში **გმირის** მნიშვნელობის ევოლუციის ძირითადი ხაზია გეზი ფიზიკური ძლიერებიდან სულიერი ძლიერებისაკენ, ანუ ძვ. ქართულში იგი უპირველესად აღნიშნავდა "ფიზიკურად და აღნაგობით ძლიერს" სამ. ქართ. "მამაცს, ძლიერს", ახ. ქართულში კი " მამაცი, თავდადებული." (გიგინეიშვილი 2016 : 89)

სამეცნიერო წრეებში გავრცელებული მოსაზრების მიხედვით, რომ "გმირი" ქართულში "კიმირიდან" ანუ კიმერიელებისაგან მივიღეთ ჩვენ არ გვეჩვენება დამაჯერებლად. როგორც ვნახეთ სემიტურ ენებში *gmr* ფუძე-ძირი ხშირად "მეომარს", "საომარ მოქმედებას" გამოხატავს და ვფიქრობთ სწორედ სემიტური სამყაროდან უნდა შემოსულიყო ჩვენთან ეს სიტყვა. რაც შეეხება კიმერიულ ვერსიას, ამ მოსაზრების მომხრენი ძირითადად გამოდიან იქიდან, რომ მომთაბარე კიმერიელებმა, ჩრდილოეთიდან სამხრეთის მიმართულებით, გადაიარეს ქართველური განსახლების ტერიტორიებზე. თუმცა ბოლოდროინდელი კვლევების მიხედვით დგინდება, რომ ეს არ შეესაბამება სინამდვილეს და კიმერიელებს არ გადმოულახავთ კავკასიონის ქედი და საერთოდაც, მათ არ უცხოვრიათ ჩრდილო კავკასიასა თუ შავიზღვისპირეთში.²

¹ თუმცა საყურადღებოა *abāku* რომლის მნიშვნელობებია "გაგზავნა; გაძლოლა (ცხოველების (მაგ. ფარის), პატიმრების ა.შ.); წასხმა (ტყვეთა თან გამორეკვა); ამოყირავება, გადატრიალება რაიმესი იხ CAD A1 : 3- 9;

² ჩვენ ამ საკითხზე ვამზადებთ გამოკვლევას და მას მოკლე ხანში მივაწვდით მკითხველს. ამასთან დავძენთ შემდეგს - არ გვეჩვენება ლოგიკურად არც ის ფაქტი, რომ ქართველური მოდგმის ხალხს, რომელთაც თითქოს

შესაჯამებლად კვლავ გავიმეორებთ ჩვენს ამოსავალს: ქართველურში სიტყვა "გმირი" და "ღმერთი" ერთი ფუძიდან უნდა მომდინარეობდეს. მით უმეტეს, ფონეტიკური თვალსაზრისით გღ არ არის უცხო ქართველური ენებისთვის.

gmr ფუძე-ძირი უკავშირდება "გასრულებას, სრულყოფას". მისი უცნაური, "პოლარული სემანტიკა", ასევე მრავალი დაფიქსირებული შემთხვევა თეოფორულ სახელებსა და ღვთაებრივ ეპითეტებში, გვაძლევს საშუალებას ვიფიქროთ, რომ მას ნამდვილად აქვს კავშირი სიტყვა "ღმერთთან". ასევე სემიტური *gmr* აღნიშნავს რა "განადგურებას", რიგ შემთხვევაში კი ითარგმნება როგორც "მებრძოლი, მეომარი, რჩეული მებრძოლი, ძლიერი, გულადი" - სავსებით საკმარის პირობას ქმნის ქართულში სიტყვა "გმირთან" შესაძლო კავშირის გამოსაძიებლად. ამასთან ჩვენ გვაქვს ენაში შემორჩენილი მრავალი სიტყვა, რაც ახლოს დგას *gmr* და მისგან ნაწარმოებ ფორმებთან *gimirtu.gimratu* და სხვა. ქართულში ასეთი სიტყვებია "ღმრთის, ღმრთისავარი (საკ.სახელი)". აღსანიშნავია სიტყვა "განგმირვა" რისი მნიშვნელობაც ზუსტად იმეორებს სემიტურისას: "განადგურება". (განგუმერვა, განგმირვა - გახვრეტა შუბით, ხანჯლით და მისთ (იოანე 19, 34). სიტყვა ფონეტიკურად და სემანტიკურად ძალზე ახლოს დგას სემიტურ *gmr*-სთან. აღარაფერს ვამბობთ თავად "გმირ-" ფუძეზე.

დასკვნის სახით ვიტყვით, რომ მართალია არსებული მონაცემების გათვალისწინებით საკითხი კვლავ სადაო, თუმცა მასალის ამგვარი დალაგება და შედარება მეტ შესაძლებლობას იძლევა საპაექროდ.

ბიბლიოგრაფია

Black J, Georeg A, Nicholad P., A Concise Dictionary of Akkadian2., Santag - Arbeiten und Untersuchungen zur Keilschriftkunde (V), Harrasowitz Verlag. Wiesbaden. 2000

Dahood M. - The root GMR in the Psalms, TS 14 (1953) 595-597

კომერიელებთან სასტიკი მარცხი და სიმწარე განუცდიათ, სწორედ მათგან შეესიტყვებინოს იმგვარი დადებითი ეპითეტი როგორც "გმირია".

Dictionary of the Ugaritic Language in the Alphabetic Tradition Third Revised Edition. 2 volumes. By del Olmo Lete, Gregorio and Sanmartín, Joaquín. Translated and Edited by Watson, Wilfred G. E.. Leiden: Brill, 2015

Dietrich M., Loretz O., Ringen und Laufen als Sport in Ugarit. *UF* 19 (1987) 21.

Dijkstra M., de Moor J.C., "Problematical Passages in the Legend of Aqhātu," *UF* 7 (1975) 214; *ARTU*, 96, n.468. ; ob. სბჯჯ Korpel *op.cit.* 350

Fähnrich H., Kartwelischer Wortschatz, VI: Georgica, 21, Konstanz 1998

Fähnrich H., Sarjveladze S., Etimological Dictionary of the Kartvelian Languages. Tbilisi. 2000

G. Klimov, Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages, Berlin New York, 1998

Gelb Ignace J., Glossary of Old Akkadian . Chicago 1957

Gelb, Ignace J., et al. 1956–2010. The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago. 21 vols. Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago.

Gesenius, Wilhelm, and Samuel Prideaux Tregelles. 1957. Gesenius' Hebrew and Chaldee lexicon to the Old Testament scriptures. Grand Rapids: Eerdmans.

Hruša Iv. Die akkadische Synonymenliste malku = šarru. Eine Tetedition mit übersetzung und Kommentar. AOAT 50. 2010

Khan G. The Neo_aramainc Dialect of Barwar V.1. (Handbook of Oriental Studies. The Near and Middle East. V.96) BRILLEIDEN. BOSTON. 2008

Korpel M.C.A., A Rift in the Clouds, Ugaritic and Hebrew Descriptions of the Divine (UBL 8) Ugaritic-Verlag. Münster 1990

Rahmouni A. (trans. J.N. Ford) Divine Epithets in the Ugaritic Alphabetic Texts (Handbook of Oriental Studies. The Near and Middle East. V.93) BRILLEIDEN. BOSTON. 2008

Rosen G. über die sprache der lasen Rosen 1845

Smith M.S., Wayne T.P., The Ugaritic Baal Cycle V. II. Supplements to Vetus Testamentum V. 114., BRILL. Leiden. 2009

Soden W.von., Akkadisches Handwörterbuch Wiesbaden 1972

Sokoloff M. A Syriac Lexicon. Eisenbrauns. Winona Lake, Indiana 2009

The Sumerian Dictionary of the University Museum of the University of Pennsylvania (Philadelphia 1984 ff.)

А. Цагарели, Мингрельские этюды, вып. II., Опыт фонетики мингрельского языка, С.-Пб. 1880.

Н. Март, Еще о слове «челеби» ЗВОРАО, т. XX (Записки Восточного отделения Российского археологического общества) 1911

აბულაძე ი. ძველი ქართული ენის ლექსიკონი., მეცნიერება, თბ., 1973
გიგინეიშვილი ბ., ქართული ენის ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ლექსიკონი., თბ. 2016

თოფურია ვ., ქალდანი მ. სვანური ლექსიკონი. თბილისი 2000

ოჩიაური აღ. ქართული ხალხური დღესასწაულები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში. მეცნიერება. თბ. 1991

ფეინრიხი ჰ., სარჯველაძე ზ., ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი 2000²

ჩუხუა მ. ქართველურ ენა-კილოთა შედარებით ლექსიკონი. თბილისი 2000-2003